

Ljudje

Marko Gabor

Ščrbičev Čurič je veslal po glavnem toku. Žvižgal je polglasno, da bi ga kopalci na produ opazili in občudovali. Ker se pa ni od onih nihče zganil, je Čurič obrnil ladjo k bregu in legel na vroči pesek ne daleč od družbe. Študenti in študentke so bili. Dihali so globoko, z odprtimi usti, in polegali na hrbtu ali na trebuhu.

Za streljaj daleč med visoko travo sta se na krpi peska ljubila Romanov in Manca. Sonce in topli pesek sta jima odvzela iskro zdrave pameti. Objemala sta se, si divje gledala v vlažne oči in z grozo ugotovila, da se imata rada.

„Manca!“

„Romanov!“

Romanov je dvignil Mancini očali na čelo, ji poljubil oči in zgornji del nosu, ki so ga stiskale očali. Ona pa ga je stisnila, da so se ji sploščile majhne prsi.

Ščrbičev Čurič je gledal življenje teh mladih zagorelih vagabundov, ki so ležali zleknjeni po pesku. Odkar je drugič odsedel kazen za svojo pretepaško kri, je postal živahen in ljubezniv, kakor še nikoli. Bahal se je s svojo inteligenco, ki si jo je pridobil v arestu, silil v vsako družbo in jo dolgočasil z dogodivščinami arestantov tu v Lendavi in v Mariboru. Da bi postal še enkrat mlad, si je vedno želel.

„Študent bi bil,“ je govoril.

Čurič je postal sanjač, kot oni tam na pesku. Bogme, kaj jim manjka, tem študentom. Komaj se prikaže sonce, že si požvižgavajo po produ, se prijetno šalijo z dekleti, mečejo kamenje v Muro, vozijo babice, se igrajo z žogo, a ko postane sonce močnejše, poležejo leno po pesku in sanjarijo. Mnogi, ki so brez domišljije, zaspe, nekateri se primejo za roke in miže gledajo v sonce, drugi, kot Romanov in Manca, pa se premetavajo med visoko travo in si z grozo gledajo v obraz. Na večer, ko postane hladneje, oživi razgovor. Romanov povzame z nekam visokim, neprijetnim glasom besedo. Jedrnato ugotovi, da monogamija ni naravni zakon, pač pa si ga je človek v teku tisočletij sam izmislil. Manca se prijetno smehlja, kaže zobe in s ponosom zre skozi očali na Romanovega, katerega sploh ne razume. Romanov ne priznava nikake narodnosti, trdi celo, da je edino kruh važen za življenje. In vsak bi sklepal, da je pač popoln materialist. Vendar ni tako. V resnici misli vzeti Manco za edino zakonsko ženo in se sicer v javnosti povsod zavzema za sholastično filozofijo.

Prva njegova teza se je takoj podrla, ko so tovariši namignili na Manco. Ona pa je sramežljivo pobesila oči, ker je mislila, da je prizadeta njena sramežljivost.

Že pred maturo na učiteljskihi si je brez borbe osvojila simpatičnega Romanovega. A sedaj, v letih čakanja na službo, bi bilo življenje brez te ljubezni seveda neznosno. Njegova pisma z univerze so jo tolažila v njenem brezplodnem čakanju.

Čurič je mnogokrat opazoval te vagabunde, jih poslušal in mnogo stvari razumel, za katere je izvedel v arestu in o katerih so se prepirali študenti.

„Kaj boste vi,“ je včasih dejal kmetom pri vinu, „ko niti ne veste, da lahko spravim pet ton koruze v svoj mlin.“ Ko so se mu vsi smejali, je prijel polno steklenico, jo vrgel skozi zaprto okno in se zasmejal. Tudi drugi so se zasmejali, ker so se ga bali.

Tako je ležal Čurič tu na produ in čakal, da se bo sonce nagnilo, da oživi ta lena mladež in da se jim pridruži. Čeprav je bil mlinar, so ga študenti radi videli, ker jim je posojal ladjo, da so z njo rogovilili po Muri in razgrajali, on jih je pa vozil.

Manci in Romanovemu je postalo vroče in vrgla sta se v vodo. Tu sta se poživila. Pljuskala sta si vodo v telesi in govorila prazne besede, da so se oni v pesku začeli muzati. Nekateri so vstajali in se razgledovali v sonce. Čurič se je dvignil, se nekam nerodno približal študentom in rekel Hozjanu, ki je bil iz iste vasi:

„Vročé.“

„A, ti si Čurič. Lezi! Si z ladjo prišel?“

Čurič je pritrdil in legel. Od vseh strani so se vsula nanj vprašanja, kaj počno zdaj arestanti, o čem se pogovarjajo, kako se brijejo in kaj kadijo. Čurič je razdiral šale. Študentje in študentke pa so se smejali in se šalili z njim, dokler se sonce ni nagnilo. Vsi so še enkrat planili v vodo, se posušili in oblekli. Prod je osamel. Vsi so se odpeljali s kolesi, le Čurič in Hozjan sta počasi porivala ladjo proti mlinom.

„Študent bi bil, če bi se še enkrat rodil,“ je ponavljal Čurič in sunil ladjo proti toku. Tam daleč so študenti s kolesi zavili v polje med žito.

„Čurič, jaz pa mlinar!“ je dejal Hozjan, ki je sedel spredaj v ladji. Tudi on je ostal na Muri, ker je bil iz bližnje vasi. „Ne manjka ti nič. Hrano imaš, obleko, ženske te obiskujejo, mlin imaš —“

„Pa dva brata in šest sester,“ je suhoparno pristavil Čurič.

„Izplačaj jim, pa si gospodar na mlinu.“

„Kaj pa manjka vam, študentom, Hozjan, ha? Po mestih igrate gospodo, vem, doma pa prokleta lenarite, se ljubimkate in se prevažate s kolesi od vasi do vasi. Včasih me zgrabi, da bi pustil vse in bi se vozil z vami, čeprav ne spadam k vam.“ Čurič je privezal ladjo za kump, ko sta dospela k mlinu. Sedel je k Hozjanu. Ponudil mu je cigareto in pljunil v Muro rekoč, da se je vsega naveličal. Hozjan je vlekkel iz cigarete dim, otresal pepel v vodo in molče poslušal. Valovi, ki so se delali za kumpom, so zibali ladjo

in napenjali dolgo verigo. Ker se je Hozjan zagledal nekam po Muri in ni Čuriču odgovarjal, je ta umolknil. Pljunil je zopet v vodo in opazoval ribe.

„Si končal, Čurič?“

„Sem!—?“

„Marsikaj si skusil po arestih in vrag vedi, kje si se že potepal. Crkaval pa še nisi od lakote, od mraza, stenice in uši.“

„Nisem!“

„No? Kam rineš, če si pri zdravi pameti. Zavidaš nam, bedak. Saj res živimo ta dva meseca, kakor praviš, in se vlačimo od vasi do vasi. Mnogi bi bil rajši doma, verjemi, zaprl bi se v sobo in študiral. Pa kaj! Poslušal bi od jutra do večera materino pesem o bogoslovju, da bi te včasih do solz ganila. Bratje in sestre bi treskali z vrati in gubali kožo med obrvmi, češ da jim odjedaš kruh. Komaj čakajo, da se spraviš od doma, da bi bil grunt lažji, ker so te itak že davno izplačali. Očetje pa hodijo molče po hrambi in kadijo. No! Kaj ti preostaja drugega, kakor da zleknjen na pesku prisluškujesh ropotanju štrkov v zraku in kričanju ribičev, ali če imaš kakšno ljubezen, da stiskaš dekle po grmovju in sanjariš. Ko pride pa jesen, te požre mesto.“

„Kako požre?“

„Zgubiš se v podstrešne luknje in ni ga krsta, ki bi te našel. Poševen strop ti odvzame polovico sobe, okno, vsečeno v njem, ti nudi edini razgled na umazane stene na dvorišču. Edina družba so ti poleg nekaj raztrganih knjig stenice.“

Dolgo sta sedela brez besede, ko je Hozjan končal. Stenice namreč niso nič takega, je pomislil Čurič. Tudi on jih ima v koči na kumpu. Pa druge stvari so res nerodne. Ta zemlja, ta povzroča toliko nemira. Seveda, mnogo jih je, pa majhen grunt. Čurič noče zemlje. Mlin, tega pa ne bi pustil za ves svet. Ko se je vrnil prvič iz zapora, mu domači niso hoteli več izročiti mlina. Zadržali so tujega mlinarja, ker je več zaslužil kot on. Ponoči pa je Čurič začel presekavati verige, da bi spustil mlin po Muri. Zasačili so ga in drugo jutro je že mlinaril, žvižgal in pel in veselo prenašal škafe po mlinu.

Na nebu so zagorele zvezde.

„Posodi mi ladjo, Čurič,“ se je domislil Hozjan.

„Zdaj? Greš na race?“

„Ne. Zmanjkalo mi je smodnika. Pa včeraj bi me bil skoraj zasačil logar na gosposkem, ko sem streljal fazane. Malo moram prekiniti. Tri, štiri storžje koruze spečem na medjimurskem kraju. Pojdi, noč bo lepa.“

Čurič se je izgovoril z mletjem, da ne utegne. Hozjan pa je odvezal ladjo in se porinil na drugo stran. Zakuril je ogenj, pekel koruzo in pil vodo iz Mure. Zarja na zapadu je umirala, po kapelah na pokopališčih je zazvonilo Zdravo Marijo. Malo je bilo slišati klepetanje mlinov. Živa duša ne zahaja na večer na to stran med vrbje.

Le Hozjan je vse večere polegala med protjem pri strugah, stiskal puško k licu, jo oprl v ramo in meril na mesta, za katera je vedel, da jih obiščejo divje race. Ko pa so pokali ostri streli skozi nizki gaj in zamirali v noč, so mlinarji po kočah vedeli:

„Hozjan podira.“

Hozjan je obračal storže, zrl v ogenj in prav mu je bilo, da je bil sam. Ni ga motilo, da so prihajali po prekmurski strani posamezni kosci, ki so se ustavljali pri mlinih, si nažigali cigarete in tonili v vas. Še je kdo privihral s kolesljem in s težko kobilo po moko in zamečko k mlinom. Nato je utihnilo vse. Še Mura je tekla tiho, kot da je sploh ne bi bilo v bližini.

Ko je pojedel koruzo in naložil na ogenj, je legel vznak in dremal. Ni mu bilo do zvezd in do lepe poletne noči. V mislih je bil pri študentih, ki so se odpeljali s kolesi. Ob večerih ali v deževnih dneh so razkropljeni po domovih. Na Muro ne morejo.

Kovač hodi po ogradu, jé slive, nagaja otročičkom in jim daje priimke. Ko pa leže zvečer v seno, je pri svoji Ani, Leji, Angelci in Zofki. Z vsako ima razmerje, otročje, da bolj biti ne more. Na parmi se zavije v ponjavo, da bi ne slišal psa in fantov, ki pojejo na vasi, in v mislih je pri dekletih. Kaj bo rekel tej, da se bo smejala, kaj drugi, da bo ljubosumna nanj in tako dalje. V takih premišljevanjih zaspi.

Romanov živi drugače. Odkar je na univerzi, je postal drug človek. Kot srednješolec se je bahal z najsočnejšimi burkami, ki jih je doživel z malo-meščanskimi dekleti na kratkih sprehodih, po beznicah in na raznih izletih. V petem razredu je v obmejnem mestecu doživel prvo veliko ljubezen s strastnimi Madžarkami, o katerih je zmeraj pravil, da imajo močne in trde prsi. Študenti so se zabavali na njegov račun in se smejali. Odkar je na univerzi, se je spremenil. Nerodno se zagovarja, da je bilo vse to le otroška epizoda. Sedaj si ga je Manca osvojila. Začutil je, da je prišel pravi trenutek, ko se usmeri in pokaže barvo, ki jo je itak od vseh početkov imel. Začel je pisati v krajevni „Glasnik“ o problemih kmečke mladine, o nemorali mladih in o brezbriznosti starih, za božič ali za veliko noč pa je napisal kmetom kaj o čebelah, o grozdnem sladkorju in umetnih gnojilih, čeprav kmetje po domovih še za sol in vžigalice niso imeli. Kmetje so brali „Glasnik“, odkimavali z glavami in menili, da se svet obrača narobe.

Tako je bil Romanov zadovoljen sam s seboj. Manco je obiskoval ob vsaki priliki. Odprla sta radio, poiskala mehko glasbo, nato sta se vlegla na divan, se stiskala in onemela v lepem občutju. Prijale so Romanovemu, robati kmečki naravi, zelene rože po stenah, bela dišeča oprava, okusno urejena soba, glasba, dekle, zastrta okna. In Manco, ki je bila nepokvarjena, je res ljubil.

Šudenta Martinov in Anin se nista zmenila za nikogar. Redko sta prihajala na Muro. S fanti sta hodila ponoči, podnevi pa sta obiskovala cigane,

ki so taborili poleti in pozimi v hosti za vasjo. Vse popoldneve in večere sta preigrala z njimi pri Črncu. Stari cigan je igral prvo violino, Martinov drugo, Anin kitaro in cigan Geza bas. Celo cigana sta priznala, da je Martinov igral boljše od njiju.

„E, cigan bi moral biti, Martin,“ je resno prigovarjal stari cigan Martinovemu. Martinovemu pa so zagorele oči. Zasmel se je, zaigral na tri strune, da ga je stari nehote spremljal in molčal. Tudi Anin je prijel akord na kitari. Geza pa je udaril po basu. Tako so igrali, dokler niso na večer prišli fantje. Nato so šli h kakemu kmetu, ki je prodajal vino, in mnogokrat zabili noč do jutra. Tako sta živela dan za dnem.

Nekje v Meksiki je počila puška. Hozjan se je zbudil iz premišljevanja in dvignil glavo. Kdo bi bil neki to? Jata rac je šumela nad njim proti zapadu.

Hozjan je stopil od ognja. Tik nad Slovenskimi goricami je vzšla žela luna, da se je risal rdeč trak po Muri. Čuričev mlin je stal, drugi so se vrteli.

„Škoda,“ je pomislil Hozjan. „Čurič je gotovo odšel. Cigareto bi še rad pokadil nocoj.“

Odvezal je ladjo, zazelal in vozil čez Muro. Privezal jo je zopet za kump in jo zaklenil. Prisluhnil je, če pojejo fantje. Pa niso peli. Ključ bi moral pustiti v mlinu. Nocoj bo Čurič mogoče še potreboval ladjo. A mlin je bil odprt, toda žive duše nikjer. Voda je butala v lopate na kolih, da so kolesa v mlinu bila z zobci drugo v drugo. Sicer je bilo pa tiho.

Hozjanu se je zazdelo, da se je nekdo premaknil v koči. Stisnil se je v kot in prisluhnil. Tedaj so se odprla vrata in iz kočje je stopila nizka ženska, vitka v stas in z volneno ruto krog pleč. Čurič je zaprl vrata, prijel žensko čez rame in jo stisnil k sebi. Še in še se je nagibal k njej in kipel od ljubezni. Vonj po ženski je udaril Hozjanu v nos, ko sta šla mimo njega iz mlina.

Hozjan je stopil v hišo, sedel v temi na klop in globoko dihal. Kar je videl, ga je prevzelo. Ni bilo dolgo, ko se je vrnil Čurič. Prižgal je svetilko.

„Ti?“ se je začudil, ko je zagledal Hozjana.

„Jaz.“

Nato sta oba molčala. Čuriču je kri zalila lice. Hozjan mu je dal ključ in hotel domov. Nerodno mu je bilo, da je našel Čuriča z žensko.

„Ne hodi,“ ga je potisnil Čurič nazaj na klop. „Gibice bom spekel in nekaj žganja imam.“ Naredil je testo in zakuril, da je prijetno puhtelo od peči. Nato je spustil mlin. Odvezal je malo kolo in dvignil zapor. Kolesa so se začela obračati, kamni so votlo zamrmrali in ves mlin se je začel tresti. Ko se je vrnil v kočico, je bilo že toplo. Hozjan je dremal. Mahoma se je zmisllil.

„Žal mi je, da —“

„No? Da si me dobil z žensko? Pojdi k vragu. Saj ve že vsa vas.“

„Ključ sem ti hotel vrniti, pa smo se v temi srečali.“

Čurič ni odgovoril. Nalagal je na ogenj in pekel gibice. Dim je polnil kočo. Rezal je v oči, da so tekle Hozjanu solze po licih. Čurič pa je bil ves zatopljen v delo.

„Hozjan,“ se je nenadoma zravnal. „Mlinári dva dni ti, jaz grem z njo v Čakovec.“

„S kom?“

„Z Gejto.“

„A, Gejto si imel tu!“

„Njo. Rekla mi je, naj grem z njo. Mož ji je odnesel najstarejšega otroka v Čakovec, da mu sedaj ni treba nič pošiljati.“

„Njen mož je natakár?“ se je pozanimal Hozjan, ki domačih novic ni več bogve kaj dobro poznal.

„Natakár. Pred letom dni se je seznanil v Beltincih z neko ženščino in odšel ž njo v Čakovec. Onemoglega očeta in Gejto s tremi otroki je pustil. V siromaštvu živi, da se mi smili.“ Čurič je pomislil. „Mlada je še, željna življenja, pa temu, kar ji prej niti na misel ni prišlo, se je čisto privadila in nič je ni sram pred ljudmi, ko gre v mlin. Tu v koči sva se znašla nekega večera in od tedaj se shajava ... Zdaj pa ji moram pomagati, da dobi otroka nazaj in ji bo moral oni prasec vsaj nekaj pošiljati.“

Hozjan je prespal noč pri Čuriču. Stenic ni čutil in spal je v stresajočem se mlinu kot ubit. Zgodaj zjutraj je Čurič odšel. Pustil je Hozjanu koruze za dva dni in zmeril moko, po katero bodo prišli pomelaji. Tako je Hozjan mlinaril in se šalil z dekleti, ki so prihajale spraševati, kdaj bo zmleto. Sicer pa je poglegal v travo in spal. Zvečer je kuril ogenj na bregu. Prišli so še drugi mlinarji, posedli okrog ognja in modrovali dolgo v noč. Prinesli so liter ali dva vina in pili. Nekateri pa so zbadali Hozjana, naj bi rajši sedel doma pri knjigi, ne pa da tišči v posel, ki ga ne briga. Hozjan se je smejal in odgovarjal:

„Ko se vrne Čurič, spet pojdem.“

„Ne! Ostani Hozjan!“ je pikro dejal Raščan. „Nas boš vsaj naučil raznih vragolij.“

„Kakšnih vragolij?“ je vprašal Hozjan, ki ga je pogovor zabaval.

„E, pa to, kar počnete tu v Meksiki v grmovju, vi gospoda. „Obrnil se je k drugim mlinarjem pri ognju. „Zadnjič sem lovil ribe doli, kjer se ti kopajo. Bogme, taki so, kot mladi žrebci. Premetavajo se drug po drugem in jih ni nič sram. Ha, ha, ni tako Hozjan, ha.“ Raščan si je nažgal pipek. „Ali za vas ne veljajo pridige v cerkvi? Preučeni ste, kaj! Pa vaše ljubice bi se naj vsaj malo bolj oblekle. Še meni, ki sem že star in onemogel, postane včasih toplo po žilah, če srečam katero v polju. Zadnjica se ji vidi in prsi ji mahajo prosto po zraku, če jih kaj ima. E, zraven pa še v „Glasnik“

pišete o grdem in lepem življenju. Da, za nas kmete je morala priporočljiva. Kajti če bi slučajno kateri dal suknjič ali hlače s sebe, bi hodil gol okrog.“

Prasnili so v smeh in tudi Hozjan se je smejal. Neki mlajši mlinar je pripomnil, da Romanov, ki hodi z ono malo z očali, tudi piše.

„Pisal bi še jaz,“ je povzel Raščan. „Živel pa ne bi drugače, kakor tudi vi ne. Zato pa nič ne verjamem nobenemu. Kaj bi slepomišili. Nič ne verjamem, kar pišejo, niti kar pridigujejo.“

„Kar v cerkvi pridigajo, to že verjamem, to je že res,“ pripomni drugi.

„Jaz pa nič,“ se razvname Raščan. „Nobenemu ne, ki opleta z besedami, dejanja pa ne pozna. Tudi če je pop. Kaj zato. Če je popovstvo njegov zgolj življenjski poklic, je v bistvu zgrešil, če pa ni, naj živi tako kot pridiga, pa mu bom vse verjel.“

Raščan je prenehal in pil iz slatinske steklenice. Mlini so ropotali, da se je ropot razlegel čez mêko v vas. Kozlarov Janči je prišel od strug, kjer je lovil ribe. Kržak je položil v travo, prisedel in pil. Tako so dolgo v noč govorili in spraševali Hozjana o svetovni politiki, ker so domačo že sami poznali. Nič mu niso verjeli, prepirali so se z njim in se mu smejali. Tudi Hozjan se je smejal. Mlinarji pa so pripovedovali svoje dogodivščine iz Amerike, Francije, starejši tudi iz Madžarske, kamor so hodili v res. Vsi, razen mladih, so že bili po svetu.

V Čuričevem mlinu je zazvonilo in Hozjan je šel nosit. Nanosil je poln grod, nato je legel. Ni se več vrnil k onim na breg. Truden je že bil in vino mu je šumelo v glavi. Spal je vso noč. Okrog štirih ga je prebudil zvonec. Glava mu je bila težka. Slekkel se je, skočil v Muro in se okopal. Ko se je sonce pririlo izza topolov na nebo, je že pridno grabil moko v vreče. Dobro se je počutil in je bil z delom zadovoljen.

„Hozjan, kaj ti mlinariš? Kje pa je Čurič?“

Hozjan je pogledal žensko, ki je stala na brvi in se naslanjala čez spodnji del vrat. Smejala se je tako predrzno, da mu je postalo nerodno. Poznala ga je, on je pa še ni videl. Gledala je po mlinu in obračala glavo, da so ji lasje pogledali izpod rute. Nato je stopila v mlin in podržala prgišče pod kamni, da se ji je topla moka vsipala med prste. Globoko je dihala od nagle hoje in bose noge je imela mokre od rose, da so se poznali sledovi v moki na podu.

Hozjan je molčal, sedel na stopnice in si prižgal cigareto. Vihal si je male brke in dobro se mu je zdelo, da je prišla mlada ženska.

Kamni so enakomerno mrmrali, kolesa so ječala. Zato je stopila ženska k Hozjanu, da je čutil njen dih.

„Me ne poznaš? Mariška sem, iz Bistrice. Čurič mi je pravil o tebi —“

„Iz Bistrice,“ je pomislil Hozjan, „kje pa je hiša —“

„Oh, kjer se križajo ceste pri starem logu, ena od Črensovec k brodu, druga od Bistic na Melince.“

„Aja, sedaj vem. Križ stoji na križpotju?“

„Križ.“

„Spominjam se. Saj hodiš delat k Magoliču? Tam sem te že videl.“

„Hodila sem, pa drugo ne dá, kot hrano. Včeraj sem dobila vizum za Francijo. Doma ne moreš živeti.“

„Močna si. Na borzi se gotovo niso dolgo pomišljali, ko si prišla. Same močne greste k Francozom. Kaj bo pa nam ostalo?“ Hozjan se je zasmejal in Mariška tudi. „Sicer pa imaš otroke,“ se je nenadoma spomnil.

„Pet. Štiri zakonske, enega sem pa dobila tri leta pozneje, ko je mož odšel v Argentinijo.“

„Ti nič ne piše?“

„Nič.“

„Kje boš pustila otroke?“

„Doma. Najstarejša ima trinajst let, ta bo že materi v pomoč. Sicer so stari, pa jim bom pošiljala, da bodo shajali. Kje pa je Čurič? V koči?“

„Šel je v Čakovec.“

„Čemu?“

„Z neko žensko je šel po opravkih.“

„Z Gejto?“

„Da.“

Ta trenutek je Hozjanu ostal dolgo v spominu. Mariška je obstala kot kip. Prsi so ji naraščale in padale, v očeh ji je zagorel ogenj in pesti je stisnila. Žal mu je bilo, da je omenil Čakovec. Ta bi še kolo ustavila, je pomislil. Še je stala tu in gledala Hozjana. Njemu je postalo nerodno. Tedaj se je hipoma obrnila, še enkrat pogledala po mlinu in odšla.

Ko se je zvečer vrnil Čurič, ga je novica o Mariški silno potrla. Še zahvalil se ni Hozjanu, da je dva dni mlel. Tiho je sedel na brvi, gledal v Muri oblake, ki so se nabirali na nebu, in niti s trepalnicami ni trenil. Hozjan ga je pustil samega. Saj je večkrat tako sam vase zaprt. Pa ga bo spet kar spopadlo in bo vesel, da bo vse okrog njega plesalo. Vendar si te njegove nenadne potrnosti ni znal razlagati. Za ženskami ni nikoli žaloval in vesel je bil, če se mu je taka prilika, kot je bila danes, izmuznila.

Hozjan je odšel domov. Znočilo se je in dež je pričel štopotati po strehi. Hozjan se je spravil h knjigi v svoji sobi, pa ni mogel brati. Truden je bil, ker ni bil vajen takega dela. Upihnil je luč, legel ter poslušal dež. Bliskalo se je, grmenja pa ni bilo čuti. Tedaj je nekdo skočil čez plot. Dobro je razločil stopinje. Neznanec je stopil k oknu, odprl polkna in potrkal na šipo.

„Hozjan.“

Hozjan je dvignil glavo in prisluhnil. Zabliskalo se je in videl je v oknu moški obraz.

„Hozjan.“

„Si ti, Čurič?“ je vprašal negotovo.

„Jaz. Odpri.“ Čurič je zunaj prižgal vžigalico, da bi Hozjan našel ključ. Prišel je ves moker v sobo, vrgel je kapo na klop, slekel suknjič in sedel za mizo.

„Lije?“

„Ne bo dolgo. Sem od Ljutomera je jasno, zvezde so.“

„Kaj pa te nosi tako pozno okrog?“

Čurič je zopet molčal in Hozjan je legel. Nažgala sta si cigarete, kadila in puhala dim v temo. Zunaj je počasi ponehaval dež. Še zvezde so se pokazale.

„Glede Mariške sem prišel,“ se je po dolgem času oglasil Čurič.

„— Mariške —“

„Kaj ti je rekla?“

„Kaj! Saj sem ti povedal. V Francijo gre pojutrišnjem.“

„Dobro. Pa kaj z otroki. Kam jih bo dala?“

„Rekla je, da bodo pri materi in da ji bo najstarejša v pomoč.“

Čurič je pomolčal. Nato je stopil k Hozjanu, sedel v blazine in svoj obraz približal čisto k njegovemu.

„Ali ni nič rekla glede najmlajšega?“

„Zakaj?“

„Jaz sem mu oče.“

Hozjan je onemel. Srce mu je močneje bilo. Zagrabil je Čuriča za ramo, ga gledal in hotel predreti temo. Čurič pa se ni ganil. Samo dihal je globoko.

Tako sta molčala in nista zinila niti besede. Čuriču je odleglo, ker je zaupal skrivnost.

Ura je udarila enajst. Pojutrišnjem odpotuje Mariška. Namesto, da bi se v miru ločil od nje, pa pride taka nerodna stvar z Gejto. Da vsaj Hozjan ne bi nič povedal!

„Nisi mi naročil, naj ne povem, kam si šel.“

„Nisem.“

„No, vidiš.“

Tedaj je nekdo ne daleč od Hozjanove hiše zavpil, da je šlo kot blisk skozi vas in se odbijalo od drevja. Za trenutek je utihnil, nato je drugič zavpil in pridružili so se mu še drugi glasovi. Vpitje je naraščalo in se bližalo, da so se že razločili posamezni glasovi.

Hozjan je skočil iz postelje in si oblekel hlače. Odprl je vrata na pri-kleti. Krvava zarja mu je vzela za trenutek vid. Vsa pšenica in rž v meki sta bili osvetljeni. In na Hozjanovem dvorišču se je videlo kot podnevi. Po cesti mimo hiše so tekli moški. Ženske so vpile, otroci pa so jokali. Kot kača se je vila vsa ta nočna procesija po kolniku med poljem. Čurič, ki je pri-vihral za Hozjanom na prag, si je zasenčil oči in dahnil:

„Moj mlin gori.“

Stekla sta z gručo, ki je hitela proti Muri.

Čurič je ne daleč od Mure zavil v pšenico. Tekel je stran od ognja in se ni zmenil za nikogar. Ko ga je Hozjan zapazil, je zaslutil, da nekaj namerava. Stekel je za njim po pšenici in ga dohitel. Zgrabil ga je za roko. A Čurič se je obrnil in ga sunil po tleh, da se je zakotalil po dozorevajoči pšenici in jeknil:

„Čurič, Čurič, si znorel?“

Čurič je obstal. Stopil je k Hozjanu in ga vzdignil. Sama sta bila v pšenici, od koder se je videlo, kako žre plamen strehe. Velik steber dima se je vzdigoval proti zvezdam. Polno ljudi se je zbralo na bregu. Pogumni moški so pa vozili ladjo okrog gorečega mlina, ali vročina jim ni dala blizu.

Čuriču so gorele oči, trepetal je, grabil klasje in ga mečkal v prgišču.

„Eh, Mariška, to je tvoje delo,“ je zinil.

„Da je Mariška —?“ je presenečen vprašal Hozjan.

„Hotela me je živega sežgati. Poznam jo in prav je tako.“ Čurič je iskal z očmi po pšenici in koruzi in pogled mu je zdrknil v polje, katero je daleč na okoli razsvetljeval ogenj. „Dobro vem, da je tu nekje v bližini. Kje v koruzi ali pšenici tiči in je prepričana, da crkavam v teh plamenih.“ Še je begal z očmi sem in tja. V mlinu pa je nekaj zahreščalo, vse štiri stene so se nagnile in padle v vodo. Po Muri, ki je bila krvava od ognja, so plavali goreči stoki. Plamen se je manjšal. Ostala so še na kumpih goreča kolesa, ki so se še vedno vrtela. Pokali so tramovi, padali in se lomili med kolesi, a ta so se enakomerno vrtela.

Čurič je prijel Hozjana čez ramo in pokazal na mlin.

„Že dolgo nisem mogel najti mesta. Saj sem že mislil hoditi z vami študenti. Ali ni smešno? Jaz mlinar, pa z vami sanjači, vagabundi... Pa zdaj je itak vse zamujeno.“ Nenadoma je stisnil Hozjanu roko:

„Zbogom.“

„Kam hočeš?“

„Grem se javit, da sem zažgal.“

„Ti da si zažgal?“

„Ne. Odsedim za Mariško, ki jutri odpotuje, nato pa —“ premolknil je, ker so se zrušila kolesa. Drugo za drugo so padala v vodo, da so se zibali dogorevajoči kumpi. Nihče v množici na bregu se ni ganil.

„— Ko odsedim, pojdem tudi jaz,“ je zamišljeno nadaljeval Čurič in zrl v one, ki so se razhajali.

„V Francijo?“

„Da. Šel bom za Mariško. Odpustila mi bo in bo vesela, da nisem zgorel. Vem.“

„Kaj pa Gejta,“ se je spomnil Hozjan. „Otroka nista spravila iz Čakovca, brez vsakih sredstev bo z očetom in otroki.“

„Vsega sveta pa ne morem nositi na ramah.“ Čurič je utihnil in zopet mečkal klasje med prsti. „Sam ne vem, kako sva se sešla. Prišla je nekega večera, ko sem že davno imel Mariško rad. Nato je prihajala večkrat, zaradi malenkosti, čeprav sva vedela, čemu prihaja. Govorila pa nisva nikoli o tem. Prav za prav sem jo imel iz usmiljenja. Saj je ostala sama in tako mlada. Mariške pa nisem nikdar pozabil. In sedaj, ko me je hotela sežgati, mi je prav tako všeč kot prvi dan, to divje živinče.“

Čurič mu je še enkrat stisnil roko in izginil po pšenici v šumo.

Noč je legla zopet na vas, le duh po dimu je polnil ozračje. Psi so vznemirjeni lajali vso noč.

Pripombe k naši prevratni dobi

Abin Prepeluh

V ojaška okupacija Trsta po italijanski vojski je imela večje posledice za Primorje, vso Goriško in celo za velik del Kranjske, kakor pa je to kdorkoli od Slovencev pričakoval. Ob Soči so Slovenci kompaktno naseljeni že več stoletij. Načela velike francoske revolucije, ki so se začela plaho uveljavljati v naših krajih šele v nemirnem letu 1848., to je po preteku celega pol stoletja, so povedla tudi slovenski narod v Avstriji v boj za njegove osnovne narodne in jezikovne pravice. Med Slovenci se je pojavilo nekaj novega, česar doslej sploh niso poznali: politične organizacije. Goriški Slovenci so imeli svojo politično organizacijo od l. 1870. dalje v svojem političnem društvu „Soča“, ki se mu je kasneje pridružilo še katoliško politično društvo „Sloga“. Politična organizacija jim je dala tudi politične liste: „Soča“, „Glas“, „Primorec“, „Gorica“, „Primorski list“, „Novi Čas“, „Goriški list“, slednjič tudi še „Kmetijski Glas“, kot glasilo gibanja malih goriških agrarcev. Tik pred vojno so izhajale v Gorici tudi odlične slovenske revije, napredna „Veda“ in socialistični „Naši Zapiski“, ki prvotno v Ljubljani (1902) in na Kranjskem niso mogli dobiti nobene slovenske tiskarne, ker so bile le-te bolj ali manj monopol vladajočih političnih strank, bodisi liberalne ali pa klerikalne. V Gorici so se tiskale poleg tega še številne leposlovne knjige, zlasti prevodi iz drugih slovanskih jezikov. Goriški Slovenci so priborili enakopravnost svojemu književnemu jeziku ne samo v goriškem deželnem zboru in v samoupravah, temveč tudi v političnih uradih in celo pri sodiščih, pri teh celo v večjem obsegu kot na sosednjem Kranjskem. Ne samo na podeželju, temveč celo v deželnem stolnem mestu, v Gorici, ki je bilo dolgo na glasu kot pretežno italijansko mesto, sta leto za letom naraščala vpliv in pomen slovenščine in Slovencev, čeprav je avstrijska politična uprava tudi tu največkrat hodila nerazumljiva pota. V političnem pogledu je dajala prednost italijanščini in Italijanom, zlasti še